

ӘЛЕУМЕТТАНУДЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ
АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ СОЦИОЛОГИИ
TOPICAL ISSUES OF SOCIOLOGY

FTAMP 04.61

<https://doi.org/10.51889/2022-1.1728-8940.01>

М.О. Жұмағұлов

*Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті
Алматы қ., Қазақстан*

САНАЛЫ ҰРПАҚ ТӘРБИЕЛЕУДЕГІ ДІН МЕН ЗАЙЫРЛЫ БІЛІМ

Аннотация

Ұсынылып отырған мақалада зайырлы білім мен діннің саналы ұрпақ тәрбиелеудегі орны мен ролі сипатталады. XX ғасырдың 90-шы жылдары орын алған ірі саяси оқиғалар қоғамның құндылықтары мен рухани қазынасына терең әсер етті. Автор осы тақырып аясында жазылған ғылыми еңбектерді талдау арқылы, зайырлылық ұғымының табиғатына тоқталып, зайырлы білімнің жеке тұлғаны қалыптастырудағы ықпалын сипаттайды. Конституция кепілдік берген діни бостандықты дұрыс пайдалану үшін, жастарға қажетті білім мен дағдыны қалыптастыруды отбасы мен білім беру мекемелері жүзеге асыруда. Алайда, қазақ қоғамында діни орталықтар айрықша сенімге бөленген. Жастарға білім беру мен оларды тәрбиелеу зайырлы тұрғыда орта білім беру мекемелерінің құзырына берілгенімен, бұқара халық діни бірлестіктерді рухани-адамгершілік пен отансүйгіштік-ағартушылық тәрбиелеудің бір мекемесі деп біледі.

Зайырлы және діни білімнің дұрыс ара-қатынасына қол жеткізу жеке тұлға мен әлеуметтік органың құндылықтарын интеграциялауға мүмкіндік туғызады. Ортақ мәдени, идеологиялық, жүйелі-білімдік мақсатты көздеген зайырлы білім беру мен діннің арақатынасы қазақ халқының ұлттық мүддесіне қызмет етеді.

Түйін сөздер: зайырлы білім беру, дін, құқықтық мәдениет, білім беру, толеранттылық.

M.O. Zhumagulov

*Kazakh National Pedagogical University named after Abai
(Almaty, Kazakhstan)*

**RELIGION AND SECULAR EDUCATION IN THE UPBRINGING
OF THE CONSCIOUS GENERATION**

Abstract

The proposed article describes the place and role of secular education and religion in the upbringing of the conscious generation. Major political events of the 90s of the XX century had a profound impact on the spiritual values of society. Based on the analysis of scientific works written within the framework of this topic, the author dwells on the nature of the concept of secular education and describes its influence on the formation of personality. The formation of knowledge and skills necessary for young people to properly use the freedom of religion guaranteed by the Constitution is carried out by the family and educational institutions. However, religious communities enjoy special trust in Kazakh society. Despite the fact that the education and upbringing of young people in the secular plan is placed under the competence of secondary education institutions, the people consider religious associations to be one of the institutions of spiritual, moral and patriotic education.

Achieving the right balance of secular and religious education contributes to the integration of the values of the individual and the social environment. The correlation of secular education and religion, pursuing a common cultural, ideological, systemic and educational goal, serves the national interests of the Kazakh people.

Keywords: secular education, religion, legal culture, education, tolerance.

*Жумагулов М.О.
Казахский национальный педагогический университет им. Абая
(Алматы, Казахстан)*

РЕЛИГИЯ И СВЕТСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В ВОСПИТАНИИ СОЗНАТЕЛЬНОГО ПОКОЛЕНИЯ

Аннотация

В предлагаемой статье описывается место и роль светского образования и религии в воспитании сознательного поколения. Крупные политические события 90-х годов XX века оказали глубокое влияние на духовные ценности общества. Автор на основе анализа научных трудов, написанных в рамках данной темы, останавливается на природе понятия светского образования и описывает его влияние на формирование личности. Формирование знаний и навыков, необходимых молодежи для правильного использования гарантированной Конституцией свободы вероисповедания, осуществляется семьей и образовательными учреждениями. Однако в казахском обществе религиозные сообщества пользуются особым доверием. Несмотря на то, что образование и воспитание молодежи в светском плане отдано под компетенцию учреждений среднего образования, народ считает религиозные объединения одним из учреждений духовно-нравственного и патриотически-просветительского воспитания.

Достижение правильного соотношения светского и религиозного образования способствует интеграции ценностей личности и социальной среды. Соотношение светского образования и религии, преследующих общую культурную, идеологическую, системно-образовательную цель, служит национальным интересам казахского народа.

Ключевые слова: светское образование, религия, правовая культура, образование, толерантность.

Кіріспе.

XX ғасырдың соңында Орта Азиялық аймақта саяси, экономикалық-әлеуметтік өзгерістер орын алып, діннің қоғам өміріндегі әсері айтарлықтай өсті. Қазақстан Республикасы Тәуелсіздікке қол жеткізіп, елдің этникалық құрамын ескере отырып, зайырлы қоғам құруға бет бұрды. Дегенмен, халықтың басым көпшілігінің ұстанатын діні ислам болғандықтан, Кеңес бодандығынан бостандық алған мемлекетте діннің жас ұрпақты тәрбиелеудегі ролі артып, ол құқықтық сананың қалыптасуына ықпал етуші фактордың біріне айналды.

Қазіргі таңда жастарға білім беру мен оларды тәрбиелеу зайырлы тұрғыда орта білім беру мекемелерінің құзырына берілген. Алайда, қазақ қоғамында құлшылық ету орындары айрықша сенімге бөленген. Бұқара халық мешіттерді рухани-адамгершілік пен отансүйгіштік-ағартушылық тәрбиелеудің бір мекемесі деп біледі. Сондықтан діни тәрбие мен зайырлы білім беру жүйесін сәтті үйлестіру бүгінгі қоғам борышы. Діни орталықтардың жастармен жұмыс жасау жолдарының Республикамыздың нормативтік құжаттарымен реттеле отырып, мемлекеттің қатаң бақылауында болады. Сондықтан көптеген ғалымдарды теориялық тұрғыда дін мен зайырлы білімнің арақатынасын зерттеу үлкен қызығушылық тудыруда. «Зайырлы мемлекет ұғымының түп-тамыры діни құқық тұрғысынан адамсүйгіштік құқығын басшылыққа алуда жатыр» [1; 4б.].

Мәселені талқылау зайырлылық ұғымының кең ауқымымен танысудан басталуы қажет. Еліміздің Ата Заңының 1 бабының 1-ші тармағында «Қазақстан Республикасы өзін демократиялық, зайырлы, құқықтық және әлеуметтік мемлекет ретінде орнықтырады, оның ең қымбат қазынасы – адам және адамның өмірі, құқықтары мен бостандықтары» [2].

Зерттеу әдіснамасы.

Мақала жазу барысында келесі әдістер қолданылды: мемлекеттің зайырлы нысанда дамуына арналған ғылыми жұмыстарды талдау, мемлекеттің дін саласындағы саясатын айқындау.

Зерттеу жұмысының авторы мемлекет пен діни мекеме қатынастарын реттеу саласындағы нормативтік құжаттарға талдау жасады. Мақалада зайырлы мемлекетке, өскелең ұрпақты тәрбиелеудегі діннің роліне, сондай-ақ зайырлы білімнің дамуына сипаттама берілген.

Нәтижелер.

Қазақстан биыл өз Тәуелсіздігінің 30 жылдығын атап өтуде. Осы тарихи өлшем бойынша аз уақыт ішінде Қазақстан өз тарихында жаңа кезеңді ашты, өз дамуында үлкен нәтижелерге қол жеткізді. Қазақстан дін саласында да белгілі бір жетістіктерге қол жеткізді. 30 жыл ішінде Қазақстан КСРО құрамындағы атеистік мемлекеттен демократиялық, зайырлы, құқықтық мемлекетке айналды, оның ең қымбат қазынасы - адам және адамның өмірі, құқықтары мен бостандықтары.

Қазақстан Республикасы 30 жыл бойы тиімді мемлекеттік реттеуді қамтамасыз ету арқылы дін саласындағы салмақты саясатты сенімді іске асырып келеді. Қазақстанда Тәуелсіздіктің алғашқы күндерінен бастап дінаралық бейбітшілік пен келісімді қалыптастыру және қолдау жөніндегі белсенді мемлекеттік саясатпен ерекшеленетін зайырлы мемлекеттің өзіндік бірегей моделі құрылды.

Қазақстан Республикасының зайырлы сипаты бүгінгі таңда конституциялық жүйенің негізіне айналды. Зайырлы сипатқа конституциялық деңгейде кепілдік берген Қазақстан Республикасы конфессияаралық қатынастардың нығаюына жылдан-жылға көңіл бөліп келеді. Оған дәлел Нұр-Сұлтан қаласында дәстүрлі түрде өткізілетін «Әлемдік және дәстүрлі діндер» лидерлерінің съезі. «...зайырлы мемлекеттерде діннің қоғамдағы мәртебесі заңнамалық негізде бекітілген» [3; 316.]. Осы тұрғыда «Діни қызмет және діни бірлестіктер туралы» Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 11 қазандағы № 483-IV Заңын мысалға келтіріп, ондағы қағидаларды басшылыққа алған дұрыс.

Тәуелсіздіктің 30 жылында мемлекет және жекелеген азаматтар тарапынан дінге деген қызығушылық артып отыр. Бір жағынан, Тәуелсіздікке қол жеткізу елдің рухани жаңғыруына, ұлттық мәдениет пен дәстүрдің жандануына септігін тигізсе, екінші жағынан азаматтардың құқықтары мен бостандықтарының алдыңғы орынға шығуы және дін бостандығы қағидатының кең етек жаюы, еркін таңдауға мүмкіндік туғызды.

Әрине ұлттық қауіпсіздік комитетінің сыртқы қауіптерге қарсы жүргізген іс-әрекеттерінің арқасында діни экстремизмге жол берілмей, діннің қоғамға тигізер ықпалы тек оң жағынан қарастырылуда. Дегенмен, «діни білім беру ұйымдарын қоспағанда, Қазақстан Республикасында білім беру мен тәрбиелеу жүйесі дін мен діни бірлестіктерден бөлінген және зайырлы сипатта болады» [4].

Жастар бойында дінге деген дұрыс көзқарастың қалыптасуы, қоғам мен жеке тұлға арасындағы қарым-қатынастың елдегі заң нормаларына сәйкес орнығуы білім беру жүйесінің дұрыс бағытта дамуына байланысты. Білім беру саласында құзырлы орган «Дінтану» пәнін енгізу арқылы қоғам ішінде толеранттылық көзқарасты дамытуды көздеп отыр. 2004 жылдан бері қолға алынған бұл шара «Терроризм мен экстремизм көріністерінің алдын алу және жолын кесу жөніндегі шаралар туралы» Қазақстан Республикасының Президентінің Жарлығына сәйкес жүргізілуде. Бұл пәнді енгізу экстремизм мен терроризм идеясына қабылдамайтын толерантты сананы қалыптастыру, дін туралы жастардың білімін арттыру, қазіргі жағдайды саралай білу мен түсіну үшін қажет. «Мемлекеттің зайырлылық сипаты оның діннен ажыратылатындығымен ғана емес, сонымен қатар атеисттік, секуляристтік идеологияның немесе басқа да бір дүниетанымның басымдылығын мойындамайтынымен де сипатталады» [5; 21-22бб.].

Көріп тұрғанымыздай еліміздегі зайырлы білім жүйесімен қатар діни білім жүйесін де реттеу арқылы болашақ ұрпақ санасында тәрбиенің және моральдық ұстанымның жоғары стандарты енгізілуде.

Зайырлы мемлекеттің білім беру жүйесіне көз жүгіртер болсақ, Қазақстан Республикасында ол мектепке дейінгі тәрбие және оқыту, орта білім, жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі кәсіптік білім деңгейлеріне бөлінген. Бұл деңгейлердің әрқайсысында берік құқықтық сананың қалыптасуына қажетті стандарттар қабылданған.

Зайырлы білім берудің қоғамдық маңыздылығының өсуі діни мекемелердегі білім беру мен ұйымдастырушылық нысандары мен әдістерінің сапалы өзгеруіне ықпал етеді. Зайырлы білім берудің қоғам мүшелеріне, жастарға беретін артықшылығы дүниетанымға қатысты көзқарастарының плюрализмінде. Бұл ретте зайырлы және діни білімнің дұрыс ара-қатынасына қол жеткізу жеке тұлға мен әлеуметтік ортаның құндылықтарын интеграциялауға мүмкіндік туғызады. Ортақ мәдени, идеологиялық, жүйелі-білімдік мақсатты көздеген зайырлы білім беру мен діннің арақатынасы қазақ халқының ұлттық мүддесіне қызмет етеді. «Зайырлы және діни білім беру жүйелерінің өзара іс-қимылының мақсаттары: 1) тұтас тұлғаны қалыптастыру (психологиялық, әлеуметтік, ұлттық-мәдени, тарихи, идеологиялық, дүниетанымдық-рухани нысандарда); 2) адамгершілік құндылықтарды трансляциялау және білім алушылардың ұлттық-мәдени өзіндік сана-сезімін қалыптастыру;

3) қоғамдық қатынастарды, этносаралық және конфессияаралық коммуникацияны қоғамдық бірлестік-тердің ынтымақтастығы арқылы тұрақтандыру; діни экстремизм мен төзбеушіліктің алдын алу; 4) педагогикалық дәстүрлердің ынтымақтастығы есебінен осы білім беру компоненттерінің педагогикалық әлеуетін өзара күшейту» [6; 186.].

Жоғарыда айтылғандарды ескере отырып, зайырлы мемлекеттің келесідей ерекшеліктерін атап өтуге болады. Ең алдымен Қазақстан Республикасының Конституциясы кепілдеме берген еркіндік пен діни бостандық. Екіншіден, діни бірлестіктердің мемлекеттен нормативтік құжаттар негізінде бөлінуі. Үшіншіден, Білім және ғылым министрлігіне қарасты барлық оқу орындарында білім беру жүйесінің зайырлылығы.

Білім берудің зайырлы сипаты мемлекеттік білім беру мекемелерінде жеке тұлға мен әлеуметтік ортаның мүддесіне бағытталған білім беру мен оқытудың мақсатты үдерісі ретінде білім бағдарламаларының діни ілімді тарату мен ендіруге немесе атеисттік көзқарасты дамытуға емес, дін жайында білімді қалыптастыру арқылы таңдау еркіндігін беруге бағытталғандығын білдіреді. Сонымен қатар мемлекеттік органдар білім алушылар мен оқытушылардың заң кепілдік берген шеңберде діни бостандығын жүзеге асыруды қамтамасыз етеді. Өз көзқарастарын еркін білдіру мен еркін таңдау құқығы құқықтық-демократиялық мемлекеттің басты қағидаты.

Келтірілген мысалдардың барлығы діннің қоғамдағы мәртебесін төмендетпейді, керісінше оның ықпалының зор екендігін мойындай келе, оны дұрыс бағыттауды көздейді. Ерте заманнан бері дін қоғамның ажырамас бөлігі болып келеді. Адам бойында өлім алдында қорқыныш сезімінің пайда болуына және табиғат күштері алдында дәрменсіздігін сезінуіне байланысты тылсым сыртқы күштердің бар екендігіне сенген адамдар дүниенің құрылымы мен заңдылықтары туралы білімін толықтырып келеді. Адаммен бірге эволюцияның бірнеше сатысынан өткен дін түрлі ғылымдардың (дінтану, фәлсәфа, тарих, археология, мәдениеттану) зерттеу пәніне айналған. Мемлекеттің әр даму сатысында мемлекеттік органдар діннің адамға деген ықпалын жетік түсініп, оны өз мақсаттарында пайдаланып келген.

Зайырлы мемлекеттің негізі – ар-ождан бостандығы, діни нанымдардың теңдігі, діни конфессияларға қатысты саяси биліктің бейтараптығы. Зайырлы мемлекет азаматтардың діни сенім бостандығы құқығын іске асыруын және діни бірлестіктердің қызметін құқықтық реттеуді жүзеге асырады. Мемлекет пен діни бірлестіктер арасындағы қатынастар жүйесі қоғамдық қатынастардың қалған жүйесінен оқшау болып табылмайды. Діни бірлестіктер Қазақстан қоғамының бір бөлігі, институттары, ал діндар адамдар – Қазақстан Республикасының толық құқықты азаматтары болып табылады.

Мемлекеттің зайырлы сипаты – бұл қазіргі заманғы құқықтық Қазақстан мемлекетінің құрылуы мен қызмет істеуінің негізгі қалаушы қағидаттарының бірі. Мемлекеттік билік органдары діни құқық негізінде емес, Қазақстан Республикасының Конституциясы негізінде құрылады және әрекет етеді.

Қорытынды.

Дін әр уақытта әлеуметтік нормалар мен құндылықтарды қалыптастырады. Әлеуметтену үдерісі барысында жастардың бойына тарайтын бұл құндылықтар мен нормалар мемлекеттің болашақ келбетін айқындайды. Сондықтан діннің дұрыс нормалар мен құндылықтарды қалыптастыруы өте маңызды мәселе.

Жастардың діни білімді алуға қызығушылығы отбасында қалыптасады. Отбасы – адамдар бірлестігінің ең көне нысаны. Отбасы мектеп ұйымдарымен бірлесе балалар мен жастарды адамгершілікке тәрбиелеу және олардың бойында заңға бағынушылық қағидатын қалыптастыруды көздейді. Отбасы ішінде ұстанатын діннің әсерімен діни мейрамдар аталып, рәсімдер өткізіледі. Діни рәсімдердің орындалуын көріп өскен жас ұрпақ дінге қызығушылығын арттыруы мүмкін. «Көбінесе отбасы арқылы дін институты жастардың азаматтық құндылықтарының қалыптасуына әсер ете алады» [7; 696.].

Дін институты қоғам ішінде нормалар мен құндылықтарды қалыптастыруға, отбасы мен мәдениет, білім институттарымен бірлесе отырып өзара әрекеттесуге тырысады. Тәуелсіздік кезеңінен қоғамда орын алған зайырлылық үдерістер діннің рухани құндылықтарды қалыптастырудағы

ерекше орнын жойған жоқ. Өзара әрекеттесу арқылы діни бірлестіктер дәстүрлі отбасылық құндылықтарды қалыптастыруға ат салысады. Сол құндылықтарды бойына сіңірген жастар ел азаматы атанып, болашаққа жол салады. Сондықтан зайырлы білім мен дін ара қатынасы отбасында бастау алады. Отбасылық құндылықтарды қалыптастыру болашақ жастардың құқықтық санасына оңтайлы әсер етіп, зайырлы және діни білімнің әлеуетін кеңейтеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Жолмухамбетова В.Ж. Зайырлы мемлекет және дін // Білім айнасы газеті. – 24.04.2017
2. Қазақстан Республикасының Конституциясы // Конституция 1995 жылы 30 тамызда республикалық референдумда қабылданды. Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K950001000>
3. Затов Қ.А. Зайырлы мемлекет және дін // Вестник КазНУ. Серия «Философия». Серия «Культурология». Серия «Политология». – 2013. – №1 (42). – 27-35бб.
4. «Діни қызмет және діни бірлестіктер туралы» Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 11 қазандағы № 483-IV Заңы // Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1100000483>
5. Шалабаев Қ.К. Зайырлы мемлекет және дәстүр сабақтастығы: PhD доктор дисс.: – Алматы, 2020. – 148б.
6. Мишучков А.А. Взаимодействие светского и религиозного образования: дефиниция понятий и постановка задач // Вестник ОГУ, Приложение Гуманитарные науки. – 2005 – №4. – С.17-24.
7. Орлова А.В. Роль религии в формировании гражданских ценностей современной молодежи // Профессиональное образование в России и за рубежом. – 2019. – №4 (36). – С.68-74

References:

1. Zholmuhambetova V.Zh. Zajyrly memleket zhane din // Bilim ajnasy gazetі. – 24.04.2017
2. Qazaqstan Respublikasynyn Konstituciyasy // Konstituciya 1995 zhyly 30 тамызда respublikalyq referendumda qabyldandy. Rezhim dostupa: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K950001000>
3. Zatov Q.A. Zajyrly memleket zhfne din // Vestnik KazNU. Seriya «Filosofiya». Seriya «Kulturologiya». Seriya «Politologiya». – 2013. – №1 (42). – 27-35bb.
4. «Dini qyzmet zhane dini birlestikter turaly» Qazaqstan Respublikasynyn 2011 zhyly 11 qazandagy № 483-IV Zany // Rezhim dostupa: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1100000483>
5. Shalabaev Q.K. Zajyrly memlket zhane dastur sabaqtastygy: PhD doktor diss.: Almaty, 2020. – 148b.
6. Mishuchkov A.A. Vzaimodejstvie svetskogo i religioznogo obrazovaniya: definiciya ponyatij i postanovka zadach // Vestnik OGU, Prilozhenie Gumanitarnye nauki. – 2005. – №4. – S.17-24.
7. Orlova A. V. Rol religii v formirovanii grazhdanskih cennostej sovremennoj molodezhi // Professional'noe obrazovanie v Rossi i za rubezhom. – 2019. – №4 (36). – S.68-74